ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою
ХНПУ імені Г. С. Сковороди
від 31 серпня 2026 протокол №9

_____ Юрій БОЙЧУК

ПРОГРАМА
організації та проведення підвищення кваліфікації вчителів-дефектологів закладів дошкільної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів

Харків – 2026

Розробник: ДРОЖИК Людмила Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри корекційної психопедагогіки та здоров'я людини Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Напрям підвищення кваліфікації професійний розвиток учителів-дефектологів закладів дошкільної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів та асистентів вихователів закладів дошкільної освіти

Розроблено на основі типової програми: Типова програма відсутня.

Термін дії програми: з 01.05.2026 до 01.05.2031 року

Рецензенти:

КОВАЛЕНКО Вікторія Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
ЯЦИНІК Алла Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної педагогіки і психології та інклюзивної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми. Освітня програма організації та проведення підвищення кваліфікації вчителів-дефектологів закладів дошкільної освіти (ЗДО) та інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) складена відповідно до законів України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), Постанови КМУ № 800 від 21.08.2019 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (зі змінами і доповненнями внесеними Постановою КМУ від 27 грудня 2019 року № 1133), Положення про інклюзивно-ресурсний центр (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 № 493), Положення про спеціальний дитячий садок (постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2025 № 817), Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33.

Актуальність розроблення та впровадження програми визначається сучасними тенденціями розвитку спеціальної та інклюзивної освіти, необхідністю підвищення якості корекційно-розвиткової роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, а також потребою в системному оновленні професійних компетентностей педагогічних працівників відповідно до сучасних досягнень спеціальної педагогіки, психології та нейропсихології.

Специфіка професійної діяльності вчителя-дефектолога передбачає ґрунтовне володіння теоретико-методологічними засадами спеціальної освіти, розуміння закономірностей і особливостей психофізичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, механізмів формування їхньої пізнавальної діяльності, мовлення, емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки. Відповідно, особливої актуальності набуває вдосконалення здатності фахівців здійснювати комплексне вивчення індивідуальних особливостей розвитку дитини, визначати її освітні потреби, проєктувати індивідуальну освітню траєкторію та добирати науково обґрунтовані методи і технології корекційно-розвиткового впливу.

Важливим напрямом професійного вдосконалення вчителя-дефектолога є опанування сучасних корекційно-педагогічних технологій, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів, формування доступних способів комунікації, практичної діяльності, соціально-побутового орієнтування, життєвих компетентностей і максимально можливої самостійності дітей з інтелектуальними порушеннями. Особливого значення набуває здатність педагогів здійснювати диференційований та індивідуалізований підхід, визначати оптимальний зміст, темп і методи навчання з урахуванням структури порушення, вікових та індивідуально-психологічних характеристик дитини.

Актуальність програми посилюється необхідністю адаптації професійної діяльності фахівців до сучасних соціокультурних умов, зокрема впливу воєнного стану на психоемоційний стан і розвиток дітей, а також потребою в міждисциплінарній взаємодії учасників психолого-педагогічного супроводу.

Реалізація програми є важливою передумовою розвитку професійної

компетентності вчителів-дефектологів, удосконалення змісту та методичного забезпечення корекційно-розвиткового процесу, упровадження науково обґрунтованих педагогічних практик і підвищення ефективності освітньої діяльності з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Цільова група: вчителі-дефектологи закладів дошкільної освіти, працівники інклюзивно-ресурсних центрів, асистенти вихователів закладів дошкільної освіти.

Обсяг (тривалість): 5 кредитів ЄКТС (150 годин), термін навчання 1 місяць

Особливості реалізації програми: Програма реалізується впродовж одного місяця у синхронному режимі й передбачає гнучкі форми навчання, що забезпечує безпеку, доступність та ефективність навчання для вчителів-дефектологів в різних регіонах, включно з прифронтовими. Заняття поєднують інтерактивні лекції, тренінгові заняття, практичні кейси й обговорення, що сприяє засвоєнню знань і їх практичному застосуванню. Програма відповідає чинному законодавству України й гарантує офіційне підтвердження результатів підвищення кваліфікації.

Форма (форми) навчання: дистанційна (онлайн) із використанням технологій відеоконференцій та інтерактивних платформ; за можливості й безпечних умов – очна або змішана форма.

Мета підвищення кваліфікації: удосконалення професійних компетентностей вчителів-дефектологів закладів дошкільної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів, які здійснюють виховання та корекційно-розвиткову роботу з дітьми дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями з метою корекції і компенсації відхилень їх психофізичного розвитку, висвітлення актуальних питань професійної діяльності в умовах реформування галузі спеціальної та інклюзивної освіти відповідно до чинного законодавства України.

Завдання підвищення кваліфікації:

- поглиблення та систематизація професійних знань щодо організаційно-управлінських, нормативно-правових, психолого-педагогічних і методичних засад організації освітньої діяльності з дітьми дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями;
- удосконалення психолого-педагогічної компетентності вчителів-дефектологів щодо розуміння закономірностей психофізичного та особистісного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, визначення їхніх індивідуальних особливостей, освітніх потреб і можливостей на основі психодіагностичного обстеження;
- формування готовності до здійснення ефективної корекційно-розвиткової діяльності, спрямованої на розвиток пізнавальної, емоційно-вольової, мовленнєвої та соціальної сфер дітей з інтелектуальними порушеннями;
- удосконалення методичної компетентності щодо організації ігрової,

трудової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями, використання особистісно орієнтованих технологій, сучасних методів і прийомів навчання та виховання;

- розвиток професійних умінь і практичних навичок щодо індивідуалізації освітнього процесу, добору ефективних педагогічних засобів і технологій відповідно до психофізичних особливостей та освітніх потреб дітей, оцінювання результативності освітньої й корекційно-розвиткової роботи;
- стимулювання професійного саморозвитку та рефлексії вчителів-дефектологів, готовності до впровадження сучасного науково-методичного досвіду, інноваційних освітніх практик і безперервного вдосконалення професійної діяльності.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться: проєкт професійного стандарту «Вчитель-дефектолог», розробленого робочою групою у складі науково-педагогічних працівників Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка та Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: конструктивно-проєктувальна (А1), прогностична (А2), організаційна (А3), аналітико-оцінювальна (А4), методична (Б3), інформаційно-цифрова (Б4), компетентність з оцінки розвитку здобувача з ППФР (В1), корекційна (В2), психологічна (Г1), емоційна (Г2), компетентність педагогічного і соціального партнерства (Г3), інклюзивна (Д1), дослідницько-творча (Е).

Очікувані результати підвищення кваліфікації:

За результатами навчання слухачі оволодіють *знаннями* про:

- нормативно-правові та організаційно-управлінські засади функціонування системи спеціальної та інклюзивної дошкільної освіти, особливості організації освітньої й корекційно-розвиткової діяльності з дітьми з інтелектуальними порушеннями;
- закономірності та особливості психофізичного, пізнавального, мовленнєвого й особистісного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями різних вікових категорій;
- особливості структури інтелектуальних порушень, їх вплив на формування пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, комунікації, поведінки та соціальної адаптації дитини;
- сучасні підходи, методи, методики та інструменти психолого-педагогічного вивчення й оцінювання розвитку дітей, визначення їхніх індивідуальних особливостей, освітніх потреб, сильних сторін і потенційних можливостей;
- теоретичні та методичні засади проєктування індивідуальної освітньої траєкторії, планування, організації та реалізації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями;
- сучасні корекційно-розвиткові технології, методи та прийоми формування й розвитку пізнавальної, мовленнєвої, сенсорної, моторної, емоційно-вольової та соціальної сфер дітей;

- психолого-педагогічні особливості організації ігрової, предметно-практичної, трудової, комунікативної та інших видів діяльності дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями;

- принципи індивідуалізації, диференціації, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, способи адаптації й модифікації змісту, методів і засобів навчання та виховання;

- особливості організації психолого-педагогічного та корекційно-розвиткового супроводу дітей в умовах спеціального й інклюзивного освітнього середовища, формування їхніх життєвих компетентностей, самостійності та соціалізації;

- критерії, показники, методи й інструменти моніторингу та оцінювання результативності освітньої й корекційно-розвиткової діяльності, способи визначення динаміки розвитку дитини;

- принципи, форми та методи міждисциплінарної взаємодії, педагогічного й соціального партнерства з батьками, педагогами, фахівцями ІРЦ та іншими учасниками команди психолого-педагогічного супроводу;

- вимоги до створення безпечного, доступного, безбар'єрного та здоров'язбережувального освітнього середовища, принципи інклюзивності, дитиноцентризму, універсального дизайну навчання та розумного пристосування;

- можливості використання інформаційно-цифрових технологій, спеціалізованих програмних засобів, цифрових освітніх ресурсів і засобів альтернативної та додаткової комунікації в роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями;

- сучасні наукові дослідження, інноваційні освітні практики, методичні розробки й технології спеціальної та інклюзивної освіти, способи їх упровадження та оцінювання ефективності;

- основи професійної рефлексії, самооцінювання, саморозвитку та безперервного професійного вдосконалення, принципи професійної етики й психологічної культури педагога.

За результатами навчання слухачі набудуть (удосконалять) *уміння, навички та способи діяльності*:

- застосовувати нормативно-правові вимоги та сучасні організаційно-методичні підходи під час планування й організації освітньої та корекційно-розвиткової діяльності з дітьми з інтелектуальними порушеннями;

- аналізувати індивідуальні особливості психофізичного, пізнавального, мовленнєвого й особистісного розвитку дитини, визначати її сильні сторони, освітні потреби та потенційні можливості;

- здійснювати психолого-педагогічне вивчення й оцінювання розвитку дітей, добирати відповідні методики та інструменти спостереження, обстеження й аналізу результатів у межах професійних повноважень;

- розробляти корекційно-розвиткові програми та планувати корекційно-розвиткову роботу, визначати її мету, завдання, зміст, методи, засоби й очікувані результати відповідно до потреб дитини;

- добирати та практично застосовувати сучасні корекційно-розвиткові

методики й технології для формування та розвитку пізнавальної, мовленнєвої, сенсорної, моторної, емоційно-вольової та соціальної сфер;

- організовувати ігрову, предметно-практичну, трудову, комунікативну та інші види діяльності дітей, забезпечувати їхню активну участь у різних формах освітньої взаємодії;
- адаптувати й модифікувати зміст, методи, прийоми, дидактичні матеріали та засоби навчання відповідно до вікових, психофізичних особливостей та індивідуальних освітніх потреб дітей;
- організовувати психолого-педагогічний і корекційно-розвитковий супровід дітей, формувати навички комунікації, самостійності, самообслуговування, соціальної взаємодії та життєвої компетентності;
- здійснювати систематичне спостереження, моніторинг і оцінювання динаміки розвитку дітей, аналізувати результативність застосованих методик та вносити необхідні зміни до змісту корекційно-розвиткової роботи;
- розробляти методичні рекомендації, дидактичні матеріали й практичні завдання, надавати консультативну та методичну підтримку педагогам і батькам щодо навчання, виховання та розвитку дітей;
- ефективно взаємодіяти з батьками, педагогічними працівниками, фахівцями ІРЦ, практичними психологами та іншими учасниками команди супроводу, узгоджувати цілі й напрями роботи з дитиною;
- проєктувати та створювати безпечне, доступне, безбар'єрне й розвивальне освітнє середовище, застосовувати принципи універсального дизайну навчання, індивідуалізації та розумного пристосування;
- використовувати цифрові технології, інтерактивні ресурси, спеціалізовані програмні засоби та інструменти альтернативної й додаткової комунікації для організації освітньої та корекційно-розвиткової діяльності;
- аналізувати й упроваджувати результати сучасних наукових досліджень, розробляти, апробувати та вдосконалювати авторські методики, інноваційні технології й дидактичні матеріали для роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями;
- здійснювати самоаналіз і рефлексію професійної діяльності, оцінювати власні професійні досягнення, визначати потреби в подальшому навчанні та планувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації:

Оцінювання результатів навчання здійснюється на засадах об’єктивності, прозорості та відповідності очікуваним результатам навчання. Оцінювання результатів навчання в межах програми підвищення кваліфікації здійснюється з метою визначення рівня сформованості професійних компетентностей слухачів. Підтвердження результатів навчання відбувається за умови проходження слухачем від 70 до 100 % обсягу програми, що передбачає виконання всіх обов’язкових навчальних завдань та активну участь у заняттях.

Із метою оцінювання результатів навчання використовуються такі інструменти:

практичні завдання, що передбачають розроблення дидактичних матеріалів, елементів занять, мініпроєктів та методичних розробок для закладу загальної середньої освіти.

Підсумковий рівень навчальних досягнень слухачів визначається за такими критеріями:

виконання тестових завдань із результатом від 70 до 100 % правильних відповідей;

актуальність, інноваційність, практична цінність та методична обґрунтованість виконаних практичних завдань, кейсів і мініпроєктів;

рівень самостійності, творчого підходу та педагогічної рефлексії у процесі виконання завдань;

готовність до впровадження отриманих знань і навичок у власну професійну діяльність.

Документ про підвищення кваліфікації: свідоцтво про підвищення кваліфікації відповідно до встановленого зразка обсягом 150 годин / 5 кредитів ЄКТС.

Вартість програми : узгоджується додатково (враховуючи кількість слухачів)**.**

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Реалізація програми ґрунтується на засадах гнучкості, варіативності, науковості та практичної спрямованості, з орієнтацією на професійні потреби вчителів-дефектологів в закладах дошкільної освіти та інклюзивно-ресурсних центрах.

Програмою передбачено інтерактивні лекційні заняття.

Особливістю практичних занять є аналіз психолого-педагогічних ситуацій у процесі навчання дітей з порушенням інтелектуального розвитку дошкільного віку, моделювання фрагментів занять із використанням ігрових технологій, особистісно-орієнтованих технологій, розв’язання професійних кейсів, створення дидактичних матеріалів і цифрових ресурсів.

Самостійна робота передбачає опрацювання навчально-методичних матеріалів, виконання тестових та практичних завдань.

Підсумкові заходи передбачають участь слухача курсів та представлення досвіду роботи на конференції з обміну досвідом, виконання підсумкового тестування (20 запитань) з метою перевірки рівня засвоєння теоретичного змісту програми та сформованості професійних компетентностей.

Максимальна кількість балів, яку можуть отримати учасники, – 100 %. Прохідний бал – 70 % і вище. Учасники, які успішно виконали програму, представили досвід роботи на конференції з обміну досвідом та пройшли підсумкове тестування, отримують сертифікат про підвищення кваліфікації.

Зміст програми складається з 3-х модулів та 10-ти взаємопов’язаних тем. Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, становить 150 год, з них: 26 год – лекційні заняття, 24 год – практична робота, 80 год –

самостійна робота, 20 год – контрольні заходи.

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	**Практичні**	**Самостійна робота**	**Контрольні заходи**	**Усього**
МОДУЛЬ 1. Загальна підготовка					
Тема 1. Управління освітньою діяльністю в ЗДО та ІРЦ для дітей з інтелектуальними порушеннями	2	2	8		12
Тема 2. Нормативно-правові аспекти організації освітньої діяльності в ЗДО та ІРЦ	2	2	8		12
Разом за модулем 1	**4**	**4**	**16**		**24**
МОДУЛЬ 2. Психолого-педагогічна підготовка					
Тема 1. Педагогічна готовність вчителів-дефектологів до здійснення професійної діяльності в ЗДО та ІРЦ	4	4	8		16
Тема 2. Психологічна готовність вчителів-дефектологів до здійснення професійної діяльності в ЗДО та ІРЦ	2	2	8		12
Тема 3. Місце психодіагностичних обстежень у роботі вчителя-дефектолога	4	2	8		14
Разом за модулем 2	**10**	**8**	**24**		**42**
МОДУЛЬ 3. Професійна підготовка					
Тема 3.1. Соціальний розвиток дитини дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями	2	2	8		12
Тема 3.2. Значення і організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями в освітньому процесі	2	2	8		12

Тема 3. 3. Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями	2	2	8		12
Тема 3.4. Особливості трудового виховання дітей з інтелектуальними порушеннями у ЗДО та ІРЦ	2	2	8		12
Тема 3.5 Особистісно-орієнтовані технології навчання у дошкільній освіті дітей з інтелектуальними порушеннями	4	4	8		16
Разом за модулем	**12**	**12**	**40**		**64**
Підсумковий тест				**2**	
Випускова робота				**18**	
Усього	**26**	**24**	**80**	**20**	**150**

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. Загальна підготовка

Тема 1.1. Управління освітньою діяльністю в ЗДО та ІРЦ для дітей з інтелектуальними порушеннями

Сутність, мета та основні принципи управління освітньою діяльністю в закладах дошкільної освіти та інклюзивно-ресурсних центрах. Особливості організації освітнього процесу для дітей з інтелектуальними порушеннями відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та психофізичних особливостей. Функції та професійні обов'язки вчителя-дефектолога (олігофренопедагога) в системі організації освітнього процесу. Планування, організація, координація та оцінювання результативності корекційно-розвиткової роботи. Особливості командної взаємодії фахівців ЗДО та ІРЦ. Організація психолого-педагогічного супроводу дитини з інтелектуальними порушеннями. Роль учителя-дефектолога у створенні інклюзивного освітнього середовища, забезпеченні індивідуалізації освітнього процесу та реалізації індивідуальної програми розвитку. Моніторинг індивідуального поступу дитини та визначення ефективності педагогічної діяльності. Партнерська взаємодія з батьками (законними представниками) дітей.

Тема 1.2. Нормативно-правові аспекти організації освітньої діяльності в ЗДО та ІРЦ

Законодавчі та нормативно-правові засади забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на дошкільну освіту. Основні положення законодавства України у сфері освіти, дошкільної освіти, спеціального та інклюзивного навчання осіб з порушенням інтелектуального розвитку. Нормативне забезпечення діяльності спеціальних закладів дошкільної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів. Організація спеціального навчання в ЗДО: порядок утворення груп, забезпечення педагогічної підтримки дітей з порушенням інтелектуального розвитку. Організація інклюзивного навчання в ЗДО: порядок утворення інклюзивних груп, визначення рівнів підтримки, забезпечення психолого-педагогічного супроводу. Нормативні вимоги до проведення комплексної оцінки розвитку дитини в ІРЦ та оформлення відповідної документації. Порядок розроблення, затвердження й реалізації індивідуальної програми розвитку. Права та обов'язки педагогічних працівників, батьків і дітей з особливими освітніми потребами. Документаційне забезпечення професійної діяльності вчителя-дефектолога. Дотримання принципів академічної доброчесності, професійної етики, конфіденційності та захисту персональних даних у роботі з дітьми та їхніми родинами.

МОДУЛЬ 2. Психолого-педагогічна підготовка

Тема 2.1. Педагогічна готовність вчителів-дефектологів до здійснення професійної діяльності в ЗДО та ІРЦ

Поняття, структура та компоненти педагогічної готовності вчителя-дефектолога до професійної діяльності. Професійно-педагогічна компетентність вчителя-дефектолога в умовах сучасної дошкільної освіти та інклюзивного освітнього простору. Професійні знання, уміння та навички, необхідні для роботи з дітьми дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Особливості педагогічної діяльності з урахуванням ступеня вираженості інтелектуальних порушень, індивідуальних можливостей та особливих освітніх потреб дитини. Володіння сучасними методами, прийомами й технологіями корекційно-розвиткової роботи. Педагогічне спостереження, аналіз освітніх потреб та визначення індивідуальних освітніх цілей. Професійна рефлексія, самооцінювання та самовдосконалення вчителя-дефектолога. Формування готовності до командної роботи, міждисциплінарної взаємодії та професійного партнерства з родинами дітей.

Тема 2.2. Психологічна готовність вчителів-дефектологів до здійснення професійної діяльності в ЗДО та ІРЦ

Поняття та структура психологічної готовності вчителя-дефектолога до професійної діяльності. Мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний та особистісний компоненти психологічної готовності. Професійно значущі особистісні якості вчителя-дефектолога: емпатійність, толерантність, емоційна стійкість, терплячість, відповідальність, комунікативність та здатність до саморегуляції. Психологічні особливості взаємодії з дітьми дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Формування позитивного емоційного контакту, довірливих взаємин та психологічно безпечного освітнього середовища. Особливості професійної комунікації з батьками дітей та членами міждисциплінарної команди. Емоційне навантаження в професійній діяльності педагога, причини виникнення професійного стресу та емоційного вигорання. Методи емоційної саморегуляції, профілактики професійного виснаження, розвитку стресостійкості та психологічного благополуччя вчителя-дефектолога.

Тема 2.3. Місце психодіагностичних обстежень у роботі вчителя-дефектолога

Мета, завдання та принципи психодіагностичного обстеження дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Значення психодіагностичних і педагогічних методів вивчення індивідуальних особливостей розвитку дитини. Основні напрями комплексного вивчення психофізичного розвитку: пізнавальна діяльність, сприймання, увага, пам'ять, мислення, мовлення, емоційно-вольова сфера, комунікативні навички,

моторний та соціальний розвиток. Особливості проведення діагностичного обстеження дітей з різним ступенем інтелектуальних порушень. Використання педагогічного спостереження, бесіди, аналізу продуктів діяльності, діагностичних завдань та ігрових методик. Роль учителя-дефектолога у проведенні комплексної оцінки розвитку дитини в ІРЦ. Визначення актуального рівня розвитку, потенційних можливостей та особливих освітніх потреб дитини. Інтерпретація результатів обстеження, оформлення діагностичних матеріалів та використання отриманих даних для планування корекційно-розвиткової роботи. Дотримання етичних принципів, недопущення стигматизації та врахування індивідуального темпу розвитку дитини

МОДУЛЬ 3. Професійна підготовка

Тема 3.1. Соціальний розвиток дитини дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями

Психолого-педагогічна характеристика соціального розвитку дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Особливості формування соціального досвіду, соціальної компетентності та навичок взаємодії з оточенням. Розвиток навичок соціальної комунікації, емоційного реагування, співпраці з дорослими та однолітками. Особливості формування уявлень про себе, власні можливості, сім'ю, найближче соціальне оточення та суспільні норми поведінки. Розвиток навичок самообслуговування, побутової самостійності, соціально-побутового орієнтування та безпечної поведінки. Формування соціально прийнятних моделей поведінки в різних життєвих ситуаціях. Методи, прийоми та засоби соціального виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Використання ігрової, предметно-практичної та комунікативної діяльності як засобів соціалізації. Створення умов для соціальної адаптації, інтеграції та включення дитини в дитячий колектив. Взаємодія вчителя-дефектолога з родиною щодо формування соціально-побутових компетентностей дитини.

Тема 3.2. Значення і організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями в освітньому процесі

Психолого-педагогічне значення гри у розвитку особистості дитини дошкільного віку. Особливості становлення та розвитку ігрової діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями. Причини своєрідності ігрової діяльності, труднощі формування ігрових дій, сюжетів, задуму та взаємодії з партнерами по грі. Основні види ігор у дошкільному віці та їх корекційно-розвитковий потенціал: предметні, дидактичні, сюжетно-рольові, рухливі, конструктивно-будівельні, театралізовані та ігри з правилами. Особливості формування ігрової діяльності з урахуванням індивідуальних можливостей дітей та ступеня вираженості інтелектуальних порушень. Етапи формування ігрових умінь: від предметно-ігрових дій до сюжетно-рольової та колективної гри. Методи й прийоми керівництва ігровою діяльністю дітей: показ,

наслідування, спільні дії, словесне супроводження, моделювання ігрових ситуацій та створення проблемно-ігрових завдань. Використання гри для розвитку пізнавальної активності, мовлення, комунікації, емоційно-вольової сфери, сенсорних процесів і соціальних навичок. Організація ігрового середовища, добір іграшок та дидактичних матеріалів. Роль учителя-дефектолога у формуванні ігрової діяльності та забезпеченні її інтеграції в освітній процес ЗДО

Тема 3.3. Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями

Психолого-педагогічні особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Специфіка формування імпресивного та експресивного мовлення. Особливості розвитку фонетико-фонематичної, лексичної та граматичної складових мовлення. Формування комунікативної функції мовлення та передумов мовленнєвого спілкування. Особливості розуміння зверненого мовлення, засвоєння нових слів, побудови фраз і зв'язних висловлювань. Розвиток мовленнєвого наслідування, слухової уваги, мовленнєвої пам'яті та вербального мислення. Основні напрями корекційно-розвиткової роботи з формування мовленнєвої діяльності. Методи та прийоми стимулювання мовленнєвої активності, збагачення словникового запасу, формування граматично правильного мовлення та розвитку діалогічного і монологічного мовлення. Використання предметно-практичної, ігрової, образотворчої та театралізованої діяльності для розвитку мовлення. Застосування альтернативної та додаткової комунікації (АДК) для дітей, які мають значні труднощі усного мовлення. Взаємодія вчителя-дефектолога з учителем-логопедом та родиною щодо забезпечення комплексного мовленнєвого розвитку дитини.

Тема 3.4. Особливості трудового виховання дітей з інтелектуальними порушеннями у ЗДО та ІРЦ

Значення трудового виховання у формуванні особистості дитини дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Психолого-педагогічні особливості формування трудової діяльності, працездатності, самостійності та відповідального ставлення до праці. Основні завдання та напрями трудового виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Формування навичок самообслуговування, господарсько-побутової, ручної та елементарної продуктивної праці. Особливості формування трудових умінь і навичок з урахуванням індивідуальних можливостей, темпу діяльності та рівня сформованості пізнавальних процесів. Розвиток цілеспрямованості, послідовності дій, уміння діяти за зразком, інструкцією та алгоритмом. Формування позитивної мотивації до трудової діяльності, навичок взаємодопомоги, співпраці та дотримання правил безпеки. Методи, прийоми й засоби організації трудової діяльності: демонстрація, практичний показ, наслідування, поетапне виконання завдань, використання наочних алгоритмів

та візуальних підказок. Створення доступного предметно-практичного середовища для формування трудових компетентностей. Роль учителя-дефектолога у формуванні передумов трудової діяльності та перенесенні сформованих навичок у повсякденне життя дитини. Співпраця з вихователями, іншими фахівцями та батьками щодо закріплення навичок самостійності й самообслуговування

Тема 3.5. Особистісно-орієнтовані технології навчання у дошкільній освіті дітей з інтелектуальними порушеннями

Сутність, принципи та психолого-педагогічні засади особистісно-орієнтованого підходу в дошкільній освіті дітей з інтелектуальними порушеннями. Дитиноцентризм, індивідуалізація та диференціація освітнього процесу як основа організації корекційно-розвиткової роботи. Урахування індивідуальних психофізичних особливостей, освітніх потреб, можливостей, інтересів та темпу розвитку дитини. Сучасні особистісно-орієнтовані технології навчання та їх використання в роботі вчителя-дефектолога. Ігрові, діяльнісні, проєктні, інтерактивні, здоров'язбережувальні та інформаційно-комунікаційні технології в дошкільній освіті. Застосування технологій сенсорного розвитку, поетапного формування розумових дій, навчання через практичну діяльність та моделювання життєвих ситуацій. Методика Марії Монтессорі. Використання візуальної підтримки, структурованого навчання, альтернативної та додаткової комунікації. Адаптація освітнього матеріалу, способів подання інформації, інструкцій, завдань і навчального середовища відповідно до індивідуальних потреб дитини. Формування позитивної мотивації, пізнавальної активності, ініціативності та самостійності. Педагогічна підтримка дитини, створення ситуацій успіху та забезпечення емоційно безпечного освітнього середовища. Оцінювання індивідуального поступу дитини, аналіз ефективності застосованих технологій та коригування освітніх стратегій відповідно до досягнутих результатів

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайних ситуацій або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX / Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text.
4. Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 № 493. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text.
5. Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2026 № 1164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2026-%D0%BF#Text.
6. Про деякі питання розроблення та імплементації спецкурсів і модулів з ігрових технологій та діяльнісних методів навчання: Наказ МОН України від 13.07.2021 № 813. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-deyaki-pitannya-vprovadzhennya-osvitnih-komponentiv-navchalnih-disciplin-speckursiv-moduliv-z-igrovih-ta-diyalnisnih-metodiv-navchannya-ta-rozvitku
7. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.06.2024 № 3788-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text.
8. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text.
9. Про затвердження Державного стандарту дошкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2025 № 1557. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1557-2025-%D0%BF#Text. Застосовується з 1 вересня 2027 року; рекомендований для перспективного ознайомлення.
10. Про затвердження змін до Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка здобуває дошкільну освіту : наказ Міністерства освіти і науки України від 27.12.2024 № 1798, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30.12.2024 за № 2039/43384. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2039-24#Text.
11. Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників (зі змінами): Наказ МОН України від 10.09.2024 № 1277 URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-polozhennia-pro-atestatsiiu-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zareiestrovanyi-v-ministerstvi-iustytsii-ukrainy-30-zhovtnia-2024-roku-za-163442979

12. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text.
13. Про затвердження Положення про спеціальний дитячий садок : постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2025 № 817. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-2025-%D0%BF#Text.
14. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text.
15. Про затвердження Порядку утворення та функціонування спеціальних груп вихованців закладів дошкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 04.04.2025 № 381. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2025-%D0%BF#Text.
16. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних та інших працівників закладів освіти «Організація фізичного та психологічно безпечного освітнього середовища: реагування на загрози чи надзвичайні ситуації»: Наказ МОН України від 06.06.2024 № 814 / Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-typovoi-prohramy-pidvyshchennia-kvalifikatsii-pedahohichnykh-naukovo-pedahohichnykh-ta-inshykh-pratsivnykiv-zakladiv-osvity-orhanizatsiia-fizychnoho-ta-psykholohichno-bezpe
17. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних та інших працівників закладів освіти «Організація фізичного та психологічно безпечного освітнього середовища : реагування на загрози чи надзвичайні ситуації»: Наказ МОН України від 06.06.2024 № 814. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-typovoi-prohramy-pidvyshchennia-kvalifikatsii-pedahohichnykh-naukovo-pedahohichnykh-ta-inshykh-pratsivnykiv-zakladiv-osvity-orhanizatsiia-fizychnoho-ta-psykholohichno-bezpe
18. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text.
19. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.
20. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text
21. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 06.11.2026).
22. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text.
23. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 527-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-

%D1%80#Text
24. Про охорону дитинства: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

Основна література

1. Антосюк О. Використання елементів М. Монтессорі у роботі з розумово відсталими дітьми: навч.-метод. посіб. / О. Антосюк, О. Ведмідь, Т. Дишлюк, Н. Онофрійчук. — Біла Церква, 2011.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. — 3-тє вид. — К. : Світич, 2009. — 430 с.
3. Блеч Г. Формування мовленнєвої діяльності / Г. Блеч // Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології : зб. наук. праць / за ред. Т. В. Сак. — Тематичний випуск “Концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю”. — Кіровоград; Імекс-ЛТД, 2013. — Вип. 8. — С. 54–59.
4. Гаяш О. В. Особливості планування і проведення корекційно-розвиткових занять в умовах інклюзивно-ресурсного центру. Вип. №17. 2021. URL: https://aqce.com.ua/download/publications/645/612.pdf/
5. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти розумово відсталих дошкільників: нав.-метод. посіб. / Н.О. Макарчук, А.М. Висоцька, О.В. Чеботарьова, А.В. Міненко, С.В. Трикоз, Г.О. Блеч., І.В. Бобренко, І.В. Гладченко. – К. – 2014. – 337 с.
6. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку / С В Трикоз, Г О Блеч — Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018 — 40 с
7. Дорошенко Т.М., Мацько В.В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч.посіб./упоряд.:Т.М.Дорошенко, В.В.Мацько – Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. – 96с.
8. Інноваційні технології в дошкільній освіті: Збірник абстрактів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 березня 2018 р. / за заг. ред. Л. О. Калмикової, Н. В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. 266 с.
9. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку / навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. / за наук. ред. О. В. Чеботарьової, О. І. Мякушко. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.
10. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / укл. Л. І. Прохоренко, Н. А. Ярмола, О. О. Набоченко та ін. МОН України, Національна академія педагогічних наук України, Інситут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка,

НАПН України, 2021. 200 с.
11. Миронова С. П., Буйняк М. Г. Професійна діяльність та особистість корекційного педагога : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 136 с.
12. Миронова С. П., Буйняк М. Г., Гаяш О. В. Методика проведення корекційно-розвиткових занять з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 172 с.
13. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник / С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – 260 с.
14. Особливості психолого-педагогічний супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю в системі корекційно-розвивального навчання спеціального загальноосвітнього закладу / навчально-методичний посібник / авт .: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, А.В. Міненко та ін.: За наук. ред. О.В. Чеботарьової, І.В. Гладченко. – К., ІСП НАПН України, 2016. – 148 с.
15. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник /авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, С. Трикоз, І. Сухіна, Н. Ярмола. За наук. ред.: О. Чеботарьової, І. Сухіної. – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. – 233 с.
16. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція / Наказ МОН України № 33 від 12.01.21 р.
17. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Київ-2013. – 261 с.
18. Програма розвитку дітей раннього та дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями / авт.: О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко, І. В. Бобренко, С. В. Трикоз, О. І. Мякушко, І. В. Сухіна, Н. С. Бабій, Н. П. Цимбалюк, І. Д. Лукачук та ін. : за наук. ред. О. В. Чеботарьової, І. В. Гладченко. К., ІСПП імені Миколи Ярмченка НАПН України, 2023. 438 с.
19. Програмно-методичний комплекс «Трудове виховання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю»: програма, методичні рекомендації, дидактичні матеріали / О.В. Чеботарьова. – К.:2012
20. Програмно-методичний комплекс «Формування ігрової діяльності у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю»: програма, методичні рекомендації, дидактичні матеріали / І.В. Гладченко. – К.:2012 – 112 с.
21. Програмно-методичний комплекс «Формування уявлень про навколишнє середовище у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю»: програма, методичні рекомендації, дидактичні матеріали / Г.О.Блеч. – К.:2012

22. Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Світ навколо мене» (програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Образотворча діяльність»; методичні рекомендації; практикум з образотворчого мистецтва / С.В. Трикоз. – К.: 2014.
23. Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Світ навколо мене» (програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Розвиток мовлення»; методичні рекомендації; практикум з образотворчого мистецтва / Г.О.Блеч. – К.: 2014.
24. Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Світ навколо мене» (програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Фізичне виховання та основи здоров'я»; методичні рекомендації / І.В.Гладченко. – Тернопіль.: 2015. – 152 с.
25. Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Світ навколо мене» (програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Фізичне виховання»; методичні рекомендації та практикум з фізичного виховання / І.В.Бобренко. – К.: 2014.
26. Соціалізація дитини з обмеженими розумовими можливостями в сучасному освітньому вимірі / Навчально-методичний посібник / І.В. Гладченко, М.О. Супрун, А.В. Висоцька, — К.: Інститут спеціальної педагогіки, 2014. – 214 с.
27. Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів: Практико зорієнтований посібник / За ред. канд. істор. наук І.Г. Єрмакова, канд. психол. Наук К.С. Тороп, канд. пед. наук К.В. Рейди. – Дніпро: "Інновація", 2018. – 385 с.
28. Ткачук Н. П. Особливості розвитку і корекції емоційного розвитку та вольової саморегуляції дітей з інтелектуальною недостатністю. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2020/03/18_%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D1%83%D0% BA100_..2020.pdf
29. Щербакова К.Й. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників. Київ, 1996. – 94 с..

Додаткова література

1. Вишівський І. І., Сторожук І. М., Білик І. І. Підготовка майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: навч. посіб. – Вінниця: ВДПУ, 2021. – 180 с.
2. Жосан А. П.Корекційно-розвиткова робота з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату: метод. посіб. – Київ: Барна-Консалт, 2021. – 68 с.
3. Коваленко В. Є. Структура та зміст спеціальної освітньої програми підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти // *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. — Кам'янець-Подільський,

2022, вип. 19. — С. 111–121.
4. Ковшар О. В., Недодатко Н. Г., Кобзар Н. В. та ін. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти засобами інтерактивних та продуктивних технологій: колективна монографія / за ред. О. В. Ковшар. – Львів: ЛДУФК, 2020. – 212 с.
5. Коган О. В., Манукян О. А. Практичні аспекти діяльності інклюзивно-ресурсного центру: метод. посіб. – Харків: Ранок, 2020. – 88 с.
6. Наумчук Т. В. та ін. Інклюзивне навчання в закладі дошкільної освіти: метод. інструментарій для педагогів ЗДО. – Київ: Е-Літера, 2024. – 112 с.
7. Недозим Л. С.Особливості навчання учнів з аутизмом в інклюзивному середовищі: метод. посіб. – Київ: Барна-Консалт, 2020. – 64 с.
8. Смолянко Ю. М., Носко Ю. М., Качура Д. М. Підготовка спеціаліста дошкільної освіти до роботи з дітьми з аутизмом в інклюзивних групах: навч. посіб. – Чернігів: ЧНТУ, 2023. – 135 с.
9. Чеботарьова Л. М., Гладиченко І. В. Особливості організації освітнього процесу з учнями із порушеннями інтелектуального розвитку: навч. посіб. – Київ: Барна-Консалт, 2020. – 72 с.